

RECENZJA

oponentki, prof. zw. dr hab. Oksany Labashchuk
rozprawy doktorskiej

mgr Dmytra Klymenki pt. „Mityczno-magiczna konceptualizacja wyobrażeń o ptaku i jej werbalizacja w rosyjskich i czeskich powiedzeniach folklorystycznych”

Rozprawa Dmytra Klymenki „Mityczno-magiczna konceptualizacja wyobrażeń o ptakach i jej werbalizacja w rosyjskich i czeskich wypowiedziach folklorystycznych” fascynuje zarówno głębią teoretycznego ujęcia globalnego problemu ontologicznej i gnoseologicznej natury tekstu folklorystycznego, jak i obszarem opracowanego materiału. Właśnie dlatego praca ta sprawia wrażenie aktualnego i współczesnego wkładu nie tylko w polską, ale ogólną myśl naukową. Autor badania należy do grona humanistów, którzy potrafią w profesjonalny i ambitny sposób odnajdywać luki w nauce, oryginalnie uwypuklając ich kontury i kształty, oraz proponować świeże interpretacje dyskusyjnych pojęć współczesnej lingwistyki. Dmytro Klymenko wykazał się wszechstronną kompetencją przede wszystkim w zakresie ogromnej różnorodności koncepcji lingwistycznych, filozoficznych, folklorystycznych, historycznych i antropologicznych, co umożliwiło napisanie głębokiej pod względem treści i nienagannej pod względem formy pracy o folklorystycznych sposobach gromadzenia i przekazywania mityczno-magicznych wyobrażeń o ptakach.

Aktualność tekstu naukowego magistra Klymenki, nad którym tutaj rozważam, oceniam jako niezaprzeczalną.

Po pierwsze, recenzowana praca badawcza jest współczesną refleksją metodologiczną nad dyskursywnym polem materiału folklorystycznego wbudowanego w ludzką codzienność, a jednocześnie stanowi pewien konstrukt kulturowy. Autorowi pracy udało się pokazać, jak różnorodne powiedzenia folklorystyczne (czyli konstrukcje tekstowe o gramatycznym kształcie zdań, jedności ponadfrazowych lub mikrotekstów, posiadające spójność semantyczną i pragmatyczną) będąc integralnymi jednostkami folkloru, tworzą pole dyskursywne zdolne do kumulacji i przekazywania ludowej wiedzy o świecie.

Po drugie, praca „wpisuje się” w niezwykle szeroki kontekst filozoficzny, ideologiczny, historyczny i kulturowy. Dysertacja ma twarde podstawy teoretyczno-metodologiczne. Świadczą one między innymi o gruntownym przeszkoleniu filozoficznym młodego naukowca i o spójnej,

systemowo rozbudowanej koncepcji. Kluczowe znaczenie dla badania ma podejście antropologiczno-funkcjonalne. Dmytro Klymenko proponuje precyzyjne kryteria określania zakresu i formalnych cech pozwalających zrozumieć pojęcie *folklor*. Podejście to pozwala postrzegać folklor jako działalność dyskursywną podmiotu, w ramach której przekazywane są z pokolenia na pokolenie wartości, wiedza, modele i normy zachowania.

Po trzecie, imponujący jest zakres materiału, który opracował badacz. Liczne zbiory rosyjskiego i czeskiego folkloru, opublikowane pod koniec XIX, w XX i na początku XXI wieku, pozwalają dostrzec szeroki obraz „kulturowej mityczno-magicznej conceptualizacji wyobrażeń o ptakach” przez pryzmat specyfiki dyskursywno-doświadczeniowej. Unikalną cechą tej pracy jest to, że biologiczna natura ptaka jest postrzegana w zgodzie z jej kulturowo-mitologiczną interpretacją, charakterystyczną dla tradycji ustnej Czechów i Rosjan.

W pierwszym rozdziale Dmytro Klymenko reprezentuje całościowe i conceptualnie uporządkowane badanie myślenia mityczno-magicznego i powszednio-mitologicznego jako podstawy dyskursu folklorystycznego. Autor wykazuje głębokie zrozumienie antropocentrycznej natury świadomości ludowej, wyraźnie pokazując, że myślenie w pierwotnym ujęciu funkcjonuje w wymiarze pragmatycznym, utylitarnym, a jednocześnie nasyconym symbolicznie. Silnym aspektem pracy jest akcent na wzajemnej zależności wiedzy i wiary jako mechanizmów kognitywnych, które determinują strukturę wypowiedzi i zapewniają wspólną przestrzeń komunikacyjną nadawcy i odbiorcy.

W tekście pracy podano autorską definicję pojęcia „mit” i „myślenie mityczno-magiczne”, przy czym mit przedstawiono jako epistemologiczną podstawę łączącą racjonalne i magiczne wyobrażenia. Ważne jest, że dysertant kładzie nacisk na praktyczny, a nie metafizyczny charakter tego typu myślenia, podkreślając jego funkcjonowanie w kontekście codziennego doświadczenia i tradycji ludowej. Odwołanie się do werbalizacji jako formy utrwalenia doświadczenia myślowego jest metodologicznie przemyślane: wypowiedzi są traktowane nie tylko jako jednostki mowy, ale jako struktury kognitywne odzwierciedlające stereotypy, modele zachowań i wyobrażenia wspólnoty.

Warto zwrócić uwagę na trafnie podkreślony dualizm tradycji folklorystycznej: z jednej strony jest tendencja do innowacyjności, a z drugiej – konieczność konserwacji kulturowo znaczących modeli i tekstów. Takie podejście pozwala przekonująco interpretować dyskurs folklorystyczny jako dynamiczny system, w którym trwałe formy gatunkowe łączą się z adaptacyjnością świadomości ludowej.

Drugi rozdział poświęcony jest dogłębnej analizie teoretyczno-metodologicznych podstaw rozumienia folkloru jako zjawiska dyskursywnego i formy znakowej reprezentacji potocznego myślenia powszednio-mitologicznego i mityczno-magicznego. W tekście konsekwentnie przedstawiono ewolucję definicji folkloru – od komparatystycznego rozumienia jako „twórczości

ludowej” do pozytywistycznego traktowania folkloru jako kompleksu faktów etnograficznych i podejścia metafizycznego, które kładzie nacisk na jego status jako niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Autor przekonująco pokazuje, że współczesne badania coraz częściej prowadzone z antropocentrycznej i funkcjonalno-pragmatycznej perspektywy, w ramach której folklor jest postrzegany jako rodzaj dyskursywnej działalności, ściśle związanej z kognitywnymi modelami myślenia mityczno-magicznego.

Szczególnie cenne jest wyróżnienie podwójnego ontologicznego statusu folkloru: jako „żywego” zjawiska, które kiedyś istniało w naturalnym środowisku kulturowym, oraz jako konstruktu naukowego, z którym pracuje współczesny badacz. Ta dwoistość pozwala dogłębniej zrozumieć złożoność rekonstrukcji pierwotnej semantyki i pragmatyki tekstów folklorystycznych, które tracą swój praktyczny, rytualno-magiczny wymiar w następstwie historycznych transformacji świadomości społecznej. Autor trafnie podkreśla, że zmiana orientacji z pragmatyki mityczno-magicznej na estetyczną lub zabawową jest oznaką racjonalizacji myślenia współczesnego człowieka.

Trzeci rozdział stanowi szczegółową analizę gatunków folklorystycznych jako modeli lingwistyczno-semiotycznych odzwierciedlających procesy werbalizacji i mechanizmy komunikacji w kulturze tradycyjnej. W rozdziale tym przekonująco wykazano różnicę między gatunkami ekspresywnymi (performatywnymi) a komunikatywnymi (sytuacyjnymi). Taka klasyfikacja pozwala nie tylko określić ich cechy strukturalne, ale także pokazać zależność tworzenia tekstu od kontekstu komunikatywnego. Dmytro Klymenko słusznie podkreśla, że gatunki ekspresywne mają tendencję do odtwarzania gotowych tekstów, podczas gdy gatunki komunikatywne są ukierunkowane na interakcję i funkcjonują jako elementy interakcji społecznej. Szczególną uwagę poświęcono powiedzeniom folklorystycznym jako kluczowemu obiektowi analizy. Autor pokazuje ich złożoną pragmatyczną naturę, proponując klasyfikację według strategii dyskursywno-pragmatycznych: deliberatywnych (wyjaśniających i prognostycznych) oraz preskrypcyjnych, które ujawniają imperatywność lub zakaz działania. Cenne jest również wyodrębnienie strefy granicznej wierzeń związanych z praktykami magicznymi, co ilustruje ścisły związek między folklorem słownym a sferą rytualną. Badacz w znacznym stopniu pogłębia zrozumienie struktury gatunkowej folkloru i wyznacza perspektywiczne kierunki dalszych badań w dziedzinie dyskursywnej folklorystyki.

W czwartym rozdziale przeprowadzono kompleksową analizę konceptualizacji ptaków w kulturze tradycyjnej, która stanowi ważny element ludowego obrazu świata i odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu sensów folklorystycznych. Autor pracy dokładnie systematyzuje kluczowe terminy – „wyobrażenie”, „obraz”, „pojęcie”, „koncept” i „frejm” – budując na ich podstawie wieloaspektowy model kognitywnego i kulturowego rozumienia obrazów zoomorficznych. Uzasadnione i metodologicznie sprawdzone jest rozróżnienie między konceptualizacją kognitywną a

kulturową, gdyż pozwala ono prześledzić różne typy frejmingu charakterystyczne dla poszczególnych subdyskursów folklorystycznych.

Szczególną wartość ma interpretacja kulturowego frejmingu konceptu „ptak” w trzech wiodących subdyskursach – utylitarnym, społeczno-etycznym i mitomagicznym. Taka dyferencjacja pozwala nie tylko ustrukturyzować różne modele interakcji człowieka z naturą, ale także określić mechanizmy wtórnej semantyzacji, wynikające z wielowiekowego doświadczenia posługiwania się znakowymi obrazami. Autor badania przekonująco pokazuje, jak w powiedzeniach folklorystycznych przeplatają się poziomy pragmatyczne i semantyczne, tworząc złożony system znaków, za pomocą których następuje konceptualizacja świata. Szczególne zainteresowanie wzbudził framing dyskursywny jako model porządkujący werbalne kodowanie wyobrażeń o ptakach w kontekstach dobrobytu, zagrożenia, hierarchii społecznej, magicznej ochrony lub przewidywania przyszłych wydarzeń. Materiał ilustracyjny przedstawiony dla każdego subdyskursu pokazuje szeroką różnorodność gatunkową i ilustruje, jak głęboko obrazy ptaków są zintegrowane z tradycyjnym doświadczeniem.

Rozdział piąty jest dogłębnym i koncepcyjnie przemyślanym badaniem dyskursywno-pragmatycznej organizacji powiedzeń folklorystycznych o ptakach w tradycji czeskiej i rosyjskiej. Szczególnie cenna jest uwaga poświęcona wewnętrznej strukturze powiedzeń folklorystycznych, w których elementy tematyczne i rematyczne determinują kierunek interpretacji i praktyczną wartość informacji. Godne uwagi jest to, że autor nie ogranicza się do powierzchownych form syntaktycznych, ale rekonstruuje głębinowe schematy kognitywno-pragmatyczne, leżące u podstaw wyjaśnienia, prognozowania, ostrzeżenia lub porady. Takie podejście świadczy o dążeniu do wyjścia poza tradycyjną analizę lingwistyczną i wpisania powiedzeń folklorystycznych w szerszy kontekst ludowej epistemologii.

Znaczącym osiągnięciem badania jest szczegółowa charakterystyka konceptów ptaków i ich pragmatyczno-funkcjonalnej specyfiki w zależności od subdyskursu i typu formuły folklorystycznej. Materiał dowodzi, że te same zookoncepty (kukułka, jaskółka, gęś, orzeł, jastrząb itp.) mogą pełnić różne role – od diagnostycznych wskaźników procesów naturalnych po znaki działania magicznego lub norm społecznych.

Jednak, jak każda nowatorska, niezależna praca badawcza, rozprawa wywołuje szereg pytań, które mogą stać się pretekstem do dalszych dyskusji naukowych.

1. Dysertant rozpatruje swój materiał w szerokim kontekście podejść lingwistycznych i folklorystycznych. Jednakże zastanawiające jest, dlaczego w pracy nie poświęcono uwagi lubelskiej szkole etnolingwistycznej prof. Jerzego Bartmińskiego oraz moskiewskiej szkole Nikity Tołstoja. Niemniej jednak odniesienia do prac tych badaczy znajdują się w wykazie wykorzystanych źródeł.

2. Formułując przedmiot swoich badań, Dmytro Klymenko pisze: „Konieczne jest nie tylko jasne i uzasadnione oddzielenie folkloru komunikatywnego od pozostałych jego rodzajów (ekspresyjnego i obrzędowego) ...”(«Необходимо не только четко и обоснованно отделить коммуникативный фольклор от остальных его видов (экспрессивного и обрядового)...»). Warto jednak zauważyć: folklor komunikatywny bardzo często jest częścią folkloru obrzędowego: kalendarzowego, rodzinno-codziennego, okolicznościowego. Właśnie na formuły słowne w strukturze tekstu obrzędowego jako jedna z pierwszych zwróciła uwagę L. Winogradowa¹. Chciałoby się poznać stanowisko autora rozprawy w tej kwestii.

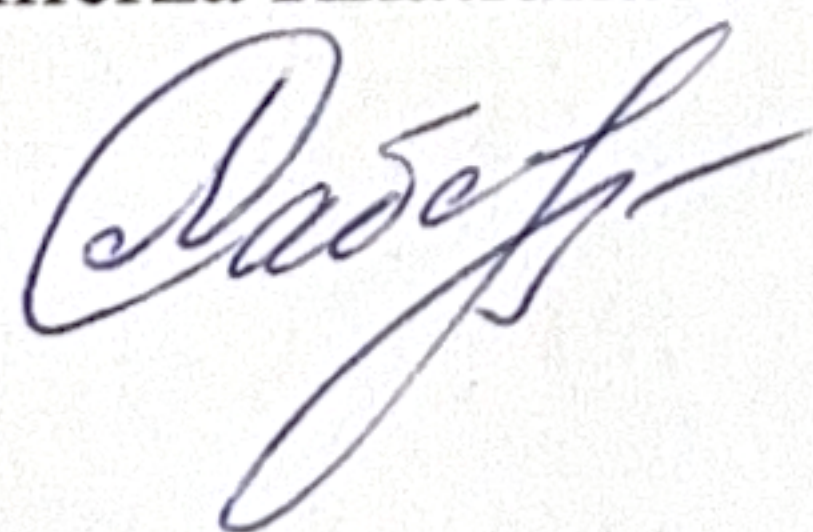
Jednak generalnie tekst rozprawy wyróżnia się systemowością, analityczną dokładnością i głębokim zrozumieniem dyskursu folklorystycznego jako złożonego zjawiska semiotyczno-kognitywnego. Badanie stanowi znaczący wkład w rozwój folklorystyki kognitywnej, semiotyki kultury i lingwistyki funkcjonalnej, otwierając drogę do dalszych studiów interdyscyplinarnych.

W ten sposób możemy wysnuć wniosek, że dysertacja Dmytra Klymenki „Mityczno-magiczna konceptualizacja wyobrażeń o ptakach i jej werbalizacja w rosyjskich i czeskich powiedzeniach folklorystycznych” stanowi dojrzałe, naukowo wartościowe i aktualne badanie, które otwiera nową i znaczącą stronę w dziedzinie studiów lingwistycznych i folklorystycznych. Praca pod względem treści i opracowania formalnego spełnia współczesne wymagania do prac tej rangi oraz wszystkie warunki określone w ustawie o stopniach naukowych. Wnoszę zatem o dopuszczenie jej Autora, Pana mgra Dmytra Klymenki, do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Wnoszę również o wyróżnienie rozprawy.

Prof. zw. dr hab. Oksana Labaszchuk
Katedra literatury ukraińskiej
i zagranicznej oraz metod ich nauczania
Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny
im. Włodzimierza Hnatiuka w Tarnopolu

Tarnopol, 02.12.2025

¹ Виноградова Л. Фольклор как источник для реконструкции древнеславянской духовной культуры: источники и методы // Славянский и балканский фольклор. Москва: Наука, 1989. С. 101—121.